

Aleksandra Fruk (wcześniej Budniak-Rogała), LL.M.

Uniwersytet Wrocławski

Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii

adwokat

e-mail: aleksandra.fruk@uwr.edu.pl

ORCID: [0000-0003-1391-3506](https://orcid.org/0000-0003-1391-3506)

Joanna May

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Katedra Prawa Handlowego, Morskiego i Postępowania Cywilnego

radca prawny

e-mail: jmay@umk.pl

ORCID: [0000-0001-8660-0784](https://orcid.org/0000-0001-8660-0784)

Posiedzenie zdalne w postępowaniu cywilnym – geneza, standardy i perspektywy (część II – posiedzenie zdalne na gruncie tzw. ustawy covidowej)

Remote hearing in civil proceedings – origins, standards and perspectives
(part II – remote hearing under the so-called Covid Act)

Streszczenie

Posiedzenie zdalne w postępowaniu cywilnym stało się obecnie realną alternatywą dla rozprawy tradycyjnej. Znaczący wpływ na to miała sytuacja epidemiczna, która wymusiła konieczność dostosowania postępowań sądowych do nowych realiów życia społecznego. Wprowadzane w dobie pandemii COVID-19 rozwiązania normatywne, z istoty swej przejściowe, przyczyniły się nie tylko do wdrożenia instytucji posiedzeń zdalnych w postępowaniu cywilnym, ale także do ich rozpowszechnienia.

Artykuł poświęcony posiedzeniom zdalnym w postępowaniu cywilnym (ze względu na ograniczone ramy opracowania) został podzielony na trzy części. Część pierwsza (opublikowana w numerze 2/2023 „Folia Iuridica Universitatis Wratislaviensis”) obejmowała zagadnienia ogólne i przedstawiała genezę omawianej instytucji; stanowiła równocześnie wprowadzenie do problematyki posiedzeń zdalnych. Niniejsza – druga część artykułu – przedstawia posiedzenie zdalne na gruncie tzw. ustawy covidowej. W ramach rozważań dokonano szczegółowej analizy regulacji

art. 15zsz¹ ustawy COVID-19 – w tym wykładni porównawczej d. art. 15zsz¹ pkt 1 i 3 ustawy COVID-19 (w brzmieniu pierwotnym, nadanym nowelizacją z 2020 r.) i art. 15zsz¹ ust. 1 pkt 1 i 2 oraz ust. 2 i 3 ustawy COVID-19 (w brzmieniu po nowelizacji z 2021 r.). Ostatni z wymienionych przepisów został uchylony ustawą z dnia 7 lipca 2023 r., która weszła w życie (w omawianym zakresie) 14 marca 2024 r. Konsekwentnie zatem w ostatniej – trzeciej części publikacji przedstawione zostaną nowe rozwiązania wprowadzone na mocy nowelizacji z 2024 r.

Słowa kluczowe

rozprawa odmiejskowiona, rozprawa zdalna, rozprawa hybrydowa, e-rozprawa, rozprawa elektroniczna, rozprawa *on-line*, wideorozprawa, wideokonferencja, wideoposiedzenie, posiedzenie odmiejskowane, posiedzenie na odległość, posiedzenie zdalne, posiedzenie hybrydowe

Abstract

The remote hearing in civil proceedings has now become a viable alternative to the traditional hearing. This has been significantly influenced by the epidemic situation, which has forced the need to adapt court proceedings to the new realities of social life. The normative solutions introduced during the COVID-19 pandemic, which were, by their nature, temporary, contributed not only to the implementation of the institution of remote hearings in civil proceedings, but also to their popularization.

The article on remote hearings in civil proceedings (due to the limited framework of the study) was divided into three parts. The first part (published in the issue no. 2 (2023) of “Folia Iuridica Universitatis Wratislaviensis”) covered general issues and presented the genesis of the institution in question; it was also an introduction to the issue of remote meetings.

This second part of the article presents a remote meeting based on the so-called Covid Act. As part of the considerations, a detailed analysis of the provisions of Art. 15zsz¹ of the COVID-19 Act – including comparative interpretation of Art. 15zsz¹ point 1 and 3 of the COVID-19 Act (in its original wording – as amended in 2020) and Art. 15zsz¹ section 1 point 1 and 2 and section 2 and 3 of the COVID-19 Act (as amended in 2021).

The last of the above-mentioned provisions was repealed by the Act of July 7, 2023, which entered into force (in the scope discussed) on March 14, 2024. Consequently, in the last – third part of the publication, new solutions introduced by the amendment of 2024 will be presented.

Keywords

de-located hearing, remote hearing, hybrid trial, e-court trial (e-trial), electronic hearing, on-line hearing, video hearing, video conference, video sitting, remote hearing, hybrid hearing

1. Upriorytetowanie posiedzenia zdalnego

Zgodnie z treścią d. art. 15 zsz¹ pkt 1 ustawy COVID-19¹ w brzmieniu pierwotnym, nadanym nowelizacją z 2020 r.², rozprawę lub posiedzenie jawne przeprowadza się przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie ich

¹ Ustawa z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych, t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 2095 z późn. zm. Powoływana jako: ustawa COVID-19, tzw. ustawa covidowa lub tzw. przepisy covidowe.

² Ustawa z dnia 14 maja 2020 r. o zmianie niektórych ustaw w zakresie działań osłonowych w związku z rozprzestrzenianiem się wirusa SARS-CoV-2, Dz. U. z 2020 r. poz. 875 z późn. zm. Powoływana jako: nowelizacja z 2020 r.

na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku, chyba że przeprowadzenie rozprawy lub posiedzenia jawnego bez użycia powyższych urządzeń nie wywoła nadmiernego zagrożenia dla zdrowia osób w nim uczestniczących. Artykuł 15 zzs¹ ust. 1 pkt 1 ustawy COVID-19 w brzmieniu nadanym nowelizacją z 2021 r.³ powtórzył w zasadzie pierwotną treść regulacji z d. art. 15 zzs¹ pkt 1 *in principio* ustawy COVID-19. Na mocy nowego art. 15 zzs¹ ust. 1 pkt 2 ustawy COVID-19 ustawodawca wprowadził jednak dodatkowe zastrzeżenie, zgodnie z którym od przeprowadzenia posiedzenia zdalnego można odstąpić tylko w przypadku, gdy rozpoznanie sprawy na rozprawie lub posiedzeniu jawnym jest konieczne, a ich przeprowadzenie w budynku sądu nie wywoła nadmiernego zagrożenia dla zdrowia osób w nich uczestniczących.

Analizowany przepis (zarówno w wersji pierwotnej, jak i w brzmieniu nadanym nowelizacją z 2021 r.) wprowadził regułę, w myśl której zasadą było przeprowadzanie rozpraw i posiedzeń jawnych w trybie zdalnym⁴. Zgodnie z intencją ustawo-

³ Ustawa z dnia 28 maja 2021 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. poz. 1090. Powoływana jako: nowelizacja z 2021 r.

⁴ Na tle analizowanej regulacji w brzmieniu nadanym nowelizacją z 2020 r.: J. Gołaczyński, S. Kotecka-Kral, *Elektronizacja pism procesowych, doręczeń i posiedzeń jawnych w postępowaniu cywilnym w okresie pandemii COVID-19*, „Polski Proces Cywilny” 2020, nr 4, s. 658; J. Gołaczyński, A. Zalesińska, *Nowe technologie w sądach na przykładzie wideokonferencji i składania pism procesowych i doręczeń elektronicznych w dobie pandemii COVID-19*, „Monitor Prawniczy” 2020, nr 12, s. 639; A. Skorupka, *E-rozprawa i zmiany w sposobie procedowania tarczy 3.0*, LEX 2020; A. Szkarłat, *E-rozprawa i posiedzenia niejawne w postępowaniu cywilnym w świetle przepisów Tarczy 3.0 – odpowiedzi na pytania*, LEX 2020; M. Biała, *Rozprawy zdalne w postępowaniu cywilnym*, LEX 2021; A. Kościółek, *Jawność posiedzeń sądowych w postępowaniu cywilnym w dobie pandemii COVID-19*, „Przegląd Sądowy” 2021, nr 5, s. 32; J. Litowski, *Ograniczenie jawności postępowania cywilnego z uwagi na stan epidemii wywołany wirusem COVID-19*, „Monitor Prawniczy” 2021, nr 2, s. 72; T. Zembrzusi, *Ograniczenia jawności postępowania w sprawach cywilnych w dobie pandemii – potrzeba chwili czy trwale rozwiązania*, „Forum Prawnicze” 2021, nr 3, s. 10. W odniesieniu do omawianego przepisu po nowelizacji z 2021 r.: J. Gołaczyński, M. Dymitruk, *Rozprawa zdalna i doręczenia elektroniczne w dobie pandemii COVID-19 po wejściu w życie nowelizacji z 28.05.2021 r.*, „Monitor Prawniczy” 2021, nr 13, s. 687; A. Michór, *Postępowanie cywilne w okresie pandemii COVID-19*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 2021, nr 9, s. 39; J. Litowski, *Zakres zmian art. 15 zzs¹ ustawy z 2.03.2020 r. – uwagi na tle stanu prawnego obowiązującego od 3.07.2021 r.*, „Monitor Prawniczy” 2022, nr 2, s. 71 i 78; E. Stefańska, [w:] M. Manowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1-477¹⁶*, LEX 2022, komentarz do art. 151 k.p.c., nb 5. W nawiązaniu do obu stanów prawnych: K. Jasińska, *E-rozprawa w postępowaniu cywilnym a prawo do sądu i możliwość obrony swych praw*, „Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały” 2021, nr 2, s. 29 i 36; M. Koralewski, *Zmiany w postępowaniach sądowych w związku z epidemią COVID-19*, LEX 2021; M. Krakowiak, *Rozprawa elektroniczna w polskim postępowaniu cywilnym*, [w:] M. Białecki, S. Kotas-Turoboyska, F. Manikowski, J. Słyk, E. Szczepanowska (red.), *Rozstrzyganie spraw cywilnych – aktualne wyzwania i perspektywy*, Warszawa 2022, s. 224; M. Świder, *Posiedzenie zdalne w trybie art. 15 zzs¹ COVID-19U w kontekście prawa do rzetelnego procesu*, „Monitor Prawniczy” 2022, nr 19, s. 997–998; K. Markiewicz, [w:] T. Szanciło (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1–458¹⁶. Tom I*, Legalis 2023, ko-

dawcy e-rozprawa była zasadą (na co wskazywało sformułowanie „przeprowadza się”), a rozprawa w formie tradycyjnej wyjątkiem, który wchodził w grę tylko, gdy jej przeprowadzenie w takiej formie nie wywoływało nadmiernego zagrożenia dla zdrowia osób w niej uczestniczących⁵.

W konsekwencji w doktrynie podnoszono, że przeprowadzenie rozprawy zdalnej na podstawie art. 15zsz¹ ustawy COVID-19 ma charakter obligatoryjny⁶. W związku z tym w piśmiennictwie wskazywano, że (mając na względzie normy gwarantujące prawo do rzetelnego i sprawiedliwego procesu sądowego) przed wyznaczeniem rozprawy lub posiedzenia jawnego konieczne jest odstąpienie od przeprowadzenia posiedzenia zdalnego⁷. W literaturze prezentowano niejednolite stanowisko co do formy, jaką powinno przybrać rozstrzygnięcie tej kwestii. Część autorów podnosiła, że przyczyna, dla której w ocenie przewodniczącego zasadne było wyznaczenie rozprawy tradycyjnej, powinna zostać wyrażona w formie zarządzenia⁸; zdaniem innych przedstawicieli doktryny sąd powinien wydać postanowienie⁹. W praktyce przeważały jednak sytuacje, w których (odstępując od wyznaczenia posiedzenia zdalnego) sąd nie wydawał ani zarządzenia, ani postanowienia i wyznaczał (po prostu – wg swojego uznania) posiedzenie w innej stosownej formie.

Warto przy tym zwrócić uwagę na odmienną konstrukcję analizowanej regulacji w wersji przed i po nowelizacji z 2021 r. Pierwotnie wprowadzając wyjątek od rozpoznawania sprawy na posiedzeniu zdalnym, przepis posługiwał się sformułowaniem

mentarz do art. 151 k.p.c., nb 4; S. Staszak, *Zmiany w postępowaniu cywilnym wprowadzone w związku ze stanem epidemii a zasada jawności postępowania*, [w:] A. Orzeł-Jakubowska, T. Zembruski (red.), *Konstytucyjne aspekty procesu cywilnego*, Warszawa 2023, s. 342–343 i 345.

⁵ K. Jasińska, *op. cit.*, s. 29.

⁶ Por. przykładowo A. Szkarłat, *op. cit.*; Ł. Wydra, [w:] R. Szmida (red.), *Ustawa o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych. Komentarz*, Legalis 2020, komentarz do art. 15 zsz¹, nb 17; M. Biała, *op. cit.*; K. Klimas, *Posiedzenie zdalne według art. 15zsz¹ ustawy COVID-19U*, [w:] J. Gołaczyński (red.), *Postępowanie cywilne w czasie pandemii*, Warszawa 2022, s. 117 i J. Płaziuk, *Konieczność odstąpienia od przeprowadzenia posiedzenia zdalnego w przypadku wyznaczenia rozprawy lub posiedzenia jawnego w czasach COVID-19*, „Polski Proces Cywilny” 2022, nr 1, s. 253, przypisy nr 24 i 25 oraz powołani przez tego autora T. Zembruski, *op. cit.*, s. 10 i S. Staszak, *op. cit.*, s. 343. Zob. też J. Litowski, *Zakres...*, s. 71, 73 i 78; M. Świder, *op. cit.*, s. 998. Odmienne należy natomiast interpretować fakultatywną możliwość przeprowadzenia (na zarządzenie przewodniczącego) posiedzenia jawnego na odległość za pomocą wideokonferencji na zasadzie art. 151 § 2 k.p.c. w pierwotnym brzmieniu. Tak J. Gołaczyński, M. Dymitruk, *op. cit.*, s. 685. Por. też Ł. Wydra, [w:] R. Szmida (red.), *op. cit.*, komentarz do art. 15 zsz¹, nb 17. Kodeksowy mechanizm bazuje bowiem na dyskrecjonalnym uprawnieniu przewodniczącego. Tak T. Zembruski, *op. cit.*, s. 10.

⁷ Tak J. Płaziuk, *op. cit.*, s. 247 i n., w tym w szczególności s. 263.

⁸ Tak i więcej zob. K. Jasińska, *op. cit.*, s. 36–37.

⁹ Tak J. Płaziuk, *op. cit.*, s. 247 i n., w tym w szczególności s. 263.

„chyba że” (*vide* d. art. 15 zzs¹ pkt 1 *in fine* ustawy COVID-19); natomiast po nowelizacji z 2021 r. (jak stanowił *expressis verbis* art. 15 zzs¹ ust. 1 pkt 2 ustawy COVID-19) od przeprowadzenia posiedzenia zdalnego można było odstąpić „tylko” w ściśle określonych w treści tego przepisu przypadkach. Przepis art. 15 zzs¹ ustawy COVID-19 po wprowadzeniu weryfikowanej zmiany uzyskał więc zdecydowanie bardziej kategoryczny charakter¹⁰. Modyfikacja dokonana przez ustawodawcę uwidaczniała zatem ewidentne dążenie do upriorytetowania rozprawy odmiejscowionej¹¹.

Wypada przy tym odnotować, iż pierwotnie (po nowelizacji z 2020 r.) organizacja posiedzenia jawnego była zależna przede wszystkim od kwestii ochrony zdrowia¹². Omawiany przepis w brzmieniu nadanym nowelizacją z 2021 r. wprowadzał natomiast dodatkową (obok braku zagrożenia dla zdrowia osób uczestniczących) przesłankę „konieczności” rozpoznania sprawy na rozprawie lub posiedzeniu jawnym¹³. W ten sposób, obok przesłanki negatywnej (określanej również w doktrynie niekiedy skrótowo mianem „przesłanki ochrony zdrowia” lub „przesłanki epidemiologicznej”)¹⁴, pojawiła się dodatkowa przesłanka o charakterze pozytywnym¹⁵.

Odnosząc się do wykładni powołanej regulacji z art. 15 zzs¹ ustawy COVID-19 po nowelizacji z 2021 r., w literaturze zwracano uwagę przede wszystkim na następujące kwestie.

Primo, w pierwotnej wersji przepisu (wprowadzonego nowelizacją z 2020 r.) rozprawa w formule tradycyjnej nadal stanowiła regułę; wystąpienie negatywnej przesłanki epidemiologicznej nie pozwalało bowiem na prowadzenie posiedzenia zdalnego¹⁶. Przeprowadzanie posiedzeń zdalnych stanowiło zatem jedynie alternatywę „pozwalającą na aktywny udział stron i innych uczestników w czynnościach sądu”¹⁷. Jednoznaczna, nowa treść przepisu (w efekcie zmian wprowadzonych nowelizacją z 2021 r.) nadała kierowaniu spraw na posiedzenie jawne w formie zdalnej rangę zasady (art. 15 zzs¹ ust. 1 pkt 1 i pkt 2 ustawy COVID-19). Wyznaczenie posiedzenia w formie stacjonarnej sprowadzono do wyjątku¹⁸. Pozostałe formy

¹⁰ K. Klimas, *op. cit.*, s. 117.

¹¹ Por. też A. Kościółek, *Jawność...*, s. 36–37. W piśmiennictwie wskazuje się na „wzmocnienie znaczenia rozprawy zdalnej”. Tak J. Gołaczyński, M. Dymitruk, *op. cit.*, s. 687.

¹² A. Machnikowska, *Zasada jawności w postępowaniu procesowym – modernizacja czy marginalizacja? Wybrane zagadnienia*, „Polski Proces Cywilny” 2022, nr 1, s. 114.

¹³ Por. J. Płaziuk, *op. cit.*, s. 251; M. Świder, *op. cit.*, s. 99.

¹⁴ M. Świder, *op. cit.*, s. 998 i 999.

¹⁵ K. Jasińska, *op. cit.*, s. 36.

¹⁶ J. Litowski, *Zakres...*, s. 73.

¹⁷ Tak M. Świder, *op. cit.*, s. 997–998 i powołana przez tego autora A. Machnikowska, *op. cit.*, s. 110.

¹⁸ Tak A. Machnikowska, *op. cit.*, s. 114. Podobnie: J. Litowski, *Zakres...*, s. 73; M. Świder, *op. cit.*, s. 998.

rozpoznania sprawy (tradycyjne posiedzenie w trybie stacjonarnym lub posiedzenie niejawne) zyskały charakter subsydiarny w stosunku do posiedzeń zdalnych, które stały się wówczas podstawowym – przynajmniej w założeniu ustawodawcy – forum rozpoznawania spraw cywilnych¹⁹.

Secundo, pierwotnie posiedzenie zdalne miało charakter warunkowy, na co wskazywał *passus* „chyba że” (*vide* d. art. 15zsz¹ pkt 1 *in fine* ustawy COVID-19). Po nowelizacji z 2021 r. odbywanie posiedzeń zdalnych stało się zasadą bezwarunkową (art. 15zsz¹ ust. 1 pkt 1 ustawy COVID-19). Można je było zatem przeprowadzić nawet w wypadku, gdyby odbycie rozprawy (posiedzenia jawnego) w budynku sądu nie wywołało nadmiernego – a nawet jakiegokolwiek – zagrożenia dla osób uczestniczących, a także w sytuacji, w której przeprowadzenie rozprawy (posiedzenia jawnego) nie było konieczne²⁰. Przedmiotowa konstatacja wynikała z wykładni znowelizowanego art. 15zsz¹ ust. 1 pkt 1 ustawy COVID-19 w powiązaniu z art. 15zsz¹ ust. 1 pkt 2 ustawy COVID-19. Wymienione przesłanki nie stanowiły bowiem wymogów przeprowadzenia posiedzenia zdalnego, lecz określały podstawy do odstąpienia od przeprowadzenia posiedzenia w takim trybie.

Tertio, odstąpienie od posiedzenia zdalnego miało charakter wyłącznie fakultatywny, pozostawiony – przy zachowaniu pewnych wymogów – do uznania sądu, i dotyczyło zarówno rozprawy tradycyjnej („można odstąpić” – art. 15 zsz¹ ust. 1 pkt 2 ustawy COVID-19), jak i posiedzenia niejawnego („może zarządzić” – art. 15 zsz¹ ust. 1 pkt 3 ustawy COVID-19).

Quarto, inaczej niż w przypadku posiedzenia niejawnego, rozprawę w standardowym stacjonarnym trybie można było przeprowadzić nawet wtedy, gdy nie było przeciwwskazań technicznych do procedowania w formule zdalnej – a zatem, gdy wszystkie osoby uczestniczące w posiedzeniu miały dostęp do odpowiednich urządzeń technicznych (własnych lub zapewnionych przez sąd). Wskazywało na to (zawarte w treści art. 15 zsz¹ ust. 1 pkt 2 ustawy COVID-19) wyrażenie „można odstąpić”, świadczące o tym, że rezygnacja z posiedzenia zdalnego stanowiła uznaniową decyzję sądu, nie zaś wymuszoną ze względu na brak możliwości rozpoznania sprawy w takiej formie. „Oczywiście, przepis ten tym bardziej znajdował zastosowanie do sytuacji, w których nie było technicznych możliwości przeprowadzenia posiedzenia zdalnego, a spełnione zostały przesłanki w nim wymienione”²¹. Warto mieć przy tym dodatkowo na względzie, iż w treści regulacji z art. 15zsz¹

¹⁹ M. Świder, *op. cit.*, s. 998 i powołany przez tego autora J. Płaziuk, *op. cit.*, s. 257.

²⁰ J. Litowski, *Zakres...*, s. 73.

²¹ *Ibidem*.

ust. 1 pkt 2 ustawy COVID-19 (statuującego podstawy do odstąpienia od przeprowadzenia posiedzenia zdalnego) ustawodawca nie wprowadził analogicznego zastrzeżenia jak w art. 15zsz¹ ust. 1 pkt 3 ustawy COVID-19 (odnoszącego się do wyznaczenia posiedzenia niejawnego), zgodnie z którym przeprowadzenie takiego posiedzenia można było zarządzić (w szczególności) w sytuacjach, w których niemożliwe było przeprowadzenie posiedzenia zdalnego. Analizowany zabieg legislacyjny stanowił najpewniej intencjonalne działanie ustawodawcy. W konsekwencji wypadało zatem przyjąć, że wykładnia przesłanek z art. 15zsz¹ ust. 1 pkt 2 ustawy COVID-19 nie powinna być (w analizowanym zakresie) zbieżna z interpretacją wymogów statuowanych w oparciu o regulację art. 15zsz¹ ust. 1 pkt 3 ustawy COVID-19²².

2. Przesłanki odstąpienia od wyznaczenia posiedzenia zdalnego

Zgodnie z regułami określonym w art. 15 zsz¹ ust. 1 pkt 2 ustawy COVID-19 w brzmieniu nadanym nowelizacją z 2021 r. odstąpienie od przeprowadzenia rozprawy w trybie zdalnym było dopuszczalne w razie kumulatywnego spełnienia dwóch przesłanek: (1) konieczności rozpoznania sprawy w sposób tradycyjny na rozprawie lub posiedzeniu jawnym oraz (2) braku nadmiernego zagrożenia dla zdrowia osób uczestniczących w takiej rozprawie lub posiedzeniu²³.

W piśmiennictwie podnoszono, że „taka konstrukcja obu przesłanek nie zasługuje na aprobatę, ponieważ jest nieprecyzyjna oraz sprawia trudności na gruncie wykładni leksykalnej”²⁴. Posłużenie się przez ustawodawcę tak generalnymi określeniami skutkowało bowiem koniecznością arbitralnego rozstrzygania tych kwestii przez przewodniczącego²⁵. W efekcie ukształtowała się na tym tle bardzo niejednolita praktyka, wpływająca negatywnie na realizację postulatu pewności prawa. Strona nie była bowiem w stanie *a priori* w żadnym stopniu przewidzieć, w jakim trybie (zdalnym czy stacjonarnym, a być może hybrydowym) będzie rozpoznana jej sprawa. W analogicznych sytuacjach podejmowane były bowiem odmienne decyzje,

²² Więcej odnośnie do zasad związanych z wyznaczeniem posiedzenia niejawnego na zasadzie art. 15 zsz¹ ustawy COVID-19 zob. A. Fruk (wcześniej Budniak-Rogala), *Możliwość rozpoznania sprawy na posiedzeniu niejawnym na zasadzie art. 15 zsz¹ KoronawirusU*, [w:] M. Tenenbaum-Kulig (red.), *Prace z prawa cywilnego dedykowane Profesorowi Krzysztofowi Zagrobelnemu*, Warszawa 2023, s. 21 i n.

²³ Tak J. Gołaczyński, M. Dymitruk, *op. cit.*, s. 687. Por. też A. Machnikowska, *op. cit.*, s. 114; K. Klimas, *op. cit.*, s. 117; S. Staszak, *op. cit.*, s. 346.

²⁴ S. Staszak, *op. cit.*, s. 346.

²⁵ Por. też K. Klimas, *op. cit.*, s. 117–118 oraz S. Staszak, *op. cit.*, s. 346–347.

przy czym zróżnicowanie to miało charakter wielopłaszczyznowy. Nie sposób było ustalić spójnej w tym zakresie praktyki nie tylko na obszarze danej apelacji czy okręgu, ale również w ramach konkretnego sądu lub wydziału, czy choćby w obrębie referatów poszczególnych sędziów.

2.1. Konieczność rozpoznania sprawy na rozprawie lub posiedzeniu jawnym

Ustawodawca nie zdefiniował pojęcia „konieczności” (w rozumieniu art. 15 zzs¹ ust. 1 pkt 2 ustawy COVID-19 w brzmieniu nadanym nowelizacją z 2021 r.), która uzasadniałaby przeprowadzenie rozprawy w sposób tradycyjny²⁶. Ocena spełnienia analizowanego wymogu została w związku z tym powierzona sędziemu przewodniczącemu²⁷.

Interpretacja weryfikowanej przesłanki pozostawała szczególnie kontrowersyjna. W myśl art. 42 ust. 2 i 3 p.u.s.p.²⁸ zasadą jest bowiem rozpoznawanie spraw na posiedzeniach jawnych, przy czym na gruncie postępowania cywilnego reguła ta znajduje dodatkowe potwierdzenie w treści art. 148 § 1 k.p.c.^{29,30} Przepis art. 148 § 1 k.p.c. wymaga (co do zasady) orzekania na rozprawie – na mocy powołanej regulacji „konieczność” należałoby zatem uznać za wymóg normatywny³¹. W takim ujęciu można przyjąć, że skierowanie sprawy na posiedzenie jawne zawsze jest „koniecznością” – wyjątki od analizowanej zasady przewidują bowiem zaledwie nieliczne przepisy Kodeksu postępowania cywilnego (w tym przede wszystkim art. 148¹)³². W konsekwencji wypada uznać, iż w treści art. 15 zzs¹ ust. 1 pkt 2 ustawy COVID-19 nie chodziło o konieczność w znaczeniu legalnego wymogu (prawnej potrzeby), lecz konieczność w rozumieniu celowości (faktycznej potrzeby)³³. Tylko w ten sposób można było bowiem nadać racjonalne znaczenie tej przesłance³⁴.

W piśmiennictwie wskazywano na dwa aspekty w ramach wykładni przesłanki „konieczności” w rozumieniu art. 15 zzs¹ ust. 1 pkt 2 ustawy COVID-19.

²⁶ T. Zembrzusi, *op. cit.*, s. 10.

²⁷ Tak *ibidem*. Podobnie: A. Machnikowska, *op. cit.*, s. 114; M. Świder, *op. cit.*, s. 998–999.

²⁸ Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych, t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 217 z późn. zm. Powoływana jako: p.u.s.p.

²⁹ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1550 z późn. zm. Powoływana jako: Kodeks postępowania cywilnego lub k.p.c.

³⁰ Tak M. Świder, *op. cit.*, s. 998–999. Por. też J. Litowski, *Zakres...*, s. 74.

³¹ J. Litowski, *Zakres...*, s. 74.

³² Tak M. Świder, *op. cit.*, s. 998–999. Por. też J. Litowski, *Zakres...*, s. 74.

³³ J. Litowski, *Zakres...*, s. 74.

³⁴ M. Świder, *op. cit.*, s. 998–999.

Po pierwsze, podnoszono, iż tego typu sytuacja może mieć miejsce w szczególności w przypadkach, w których jedna ze stron nie posiada odpowiednich warunków technicznych (w postaci adekwatnych urządzeń, pożądaných umiejętności czy też dostępu do Internetu), a sąd – z powodu ograniczeń lokalowych lub sprzętowych – nie ma możliwości zapewnienia jej udziału w rozprawie w budynku sądu i jednocześnie nie jest spełniona przesłanka negatywna dotycząca zagrożenia dla zdrowia spowodowanego rozprawą w części tradycyjną³⁵.

Takie rozumienie pojęcia „konieczności” (w znaczeniu art. 15zsz¹ ust. 1 pkt 2 ustawy COVID-19) było jednak kwestionowane przez niektórych przedstawicieli doktryny. Podkreślali oni bowiem, że ustawodawca podnosi wprost, iż sąd ma obowiązek zapewnienia możliwości udziału w posiedzeniu zdalnym stronie lub innej osobie wezwanej, jeżeli wskaże ona, że nie posiada urządzeń technicznych umożliwiających udział w posiedzeniu zdalnym poza budynkiem sądu (art. 15zsz¹ ust. 2 ustawy COVID-19). Nie powinno przy tym budzić wątpliwości, że skoro legislator nakazuje sądom przeprowadzanie posiedzeń zdalnych, to obowiązek zapewnienia odpowiednich urządzeń technicznych spoczywa właśnie na administracji tych sądów. Brak odpowiednich możliwości technicznych sądu nie jest zatem wystarczającą przesłanką do odstąpienia od posiedzenia zdalnego³⁶.

Po drugie, w literaturze podnoszono, że weryfikowana „konieczność” może wynikać również ze specyfiki czynności, które mają zostać podjęte w sprawie³⁷. „Artykuł 15zsz¹ ust. 1 pkt 2 ustawy COVID-19, pomimo nieprecyzyjnie użytego sformułowania, należy raczej rozumieć w ten sposób, że przesłanką odstąpienia od posiedzenia zdalnego na rzecz posiedzenia stacjonarnego jest nie tyle «konieczność przeprowadzenia rozprawy», ale konieczność przeprowadzenia posiedzenia przy bezpośrednim udziale uczestników. [...] Konieczność przeprowadzenia posiedzenia w trybie stacjonarnym będzie zatem oznaczała taki stan, w którym odstąpienie od tej formy uniemożliwi prawidłowe rozpoznanie sprawy przez sąd”³⁸. Inaczej ujmując, „o takiej celowości (konieczności) można mówić wtedy, gdy rozpoznanie sprawy wymaga podjęcia czynności, które można przeprowadzić wyłącznie na rozprawie [...] i bez tych czynności sąd nie poczyni ustaleń koniecznych do oceny zasadności zgłoszonych roszczeń, ewentualnie narazi daną osobę na pozbawienie jej (a przynajmniej istotne ograniczenie) możliwości obrony jej praw”³⁹.

³⁵ Tak K. Jasińska, *op. cit.*, s. 38. Por. też S. Staszak, *op. cit.*, s. 346.

³⁶ M. Świder, *op. cit.*, s. 999.

³⁷ K. Jasińska, *op. cit.*, s. 38.

³⁸ M. Świder, *op. cit.*, s. 998–999.

³⁹ J. Litowski, *Zakres...*, s. 74.

Konieczność przeprowadzenia posiedzenia w formie stacjonarnej mogła zatem zachodzić w przypadku, w którym wymagane było bezpośrednie przeprowadzenie dowodu na rozprawie ze względu na jego charakter⁴⁰. W piśmiennictwie wskazywano w tym kontekście przede wszystkim na sytuacje, w których istniała potrzeba osobistej styczności członków składu orzekającego ze stronami, innymi uczestnikami posiedzenia czy wreszcie z osobowymi źródłami dowodowymi⁴¹. Przeprowadzenie posiedzenia w trybie stacjonarnym mogło być bowiem spowodowane koniecznością umożliwienia sądowi dokonania oceny wiarygodności zeznań świadków⁴² lub przesłuchania świadka w obecności stron i ich pełnomocników⁴³. W praktyce zgłaszane były także problemy z działaniem jednej z aplikacji używanych do przeprowadzania rozpraw zdalnych, które powodowały, że aby osoby biorące udział w rozprawie były słyszane i same słyszały pozostałych uczestników, należało wyłączyć kamerę⁴⁴, co uniemożliwiało przeprowadzenie takiego przesłuchania w czasie e-rozprawy. Odnosząc się do analizowanej przesłanki, niektórzy przedstawiciele doktryny podnosili ponadto, że „konieczność przeprowadzenia posiedzenia stacjonarnego” zachodziła również w przypadku, gdy uczestnikami miały być „osoby cyfrowo wykluczone lub nieporadne, z którymi komunikacja mogłaby okazać się nadmiernie utrudniona”⁴⁵.

Ostatecznie w piśmiennictwie stawiano pytanie o zasadność zabiegu legislacyjnego, dokonanego przez ustawodawcę na mocy nowelizacji z 2021 r., polegającego na wprowadzeniu analizowanej przesłanki konieczności jako dodatkowego wymogu statuującego podstawę do odstąpienia od przeprowadzenia posiedzenia zdalnego na zasadzie art. 15 zzs¹ ust. 1 pkt 2 ustawy COVID-19. Podkreślano bowiem, iż z uzasadnienia projektu wspomnianej nowelizacji wynikało, że celem regulacji był wzgląd na bezpieczeństwo uczestników postępowania oraz pracowników wymiaru sprawiedliwości, a także zapobieżenie paraliżowi wymiaru sprawiedliwości⁴⁶. Przesłanka ochrony zdrowia została jednak odrębnie wskazana przez ustawodawcę, wydaje się zatem, że dla realizacji celów deklarowanych w uzasadnieniu była absolutnie wystarczająca. Co więcej, przesłanka epidemiologiczna obowiązywała już

⁴⁰ M. Świder, *op. cit.*, s. 998–999; S. Staszak, *op. cit.*, s. 346.

⁴¹ M. Świder, *op. cit.*, s. 998–999; S. Staszak, *op. cit.*, s. 346.

⁴² Podobnie K. Jasińska, *op. cit.*, s. 38. W tym zakresie por. też M. Świder, *op. cit.*, s. 999.

⁴³ J. Litowski, *Zakres...*, s. 74.

⁴⁴ K. Jasińska, *op. cit.*, s. 38.

⁴⁵ M. Świder, *op. cit.*, s. 999.

⁴⁶ Tak: *ibidem* i cytowane przez autora uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego i niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 899, s. 8.

w pierwotnej wersji przepisu wprowadzonej nowelizacją z 2020 r. W związku z tym należy postawić pytanie, w jaki sposób zmiana treści art. 15zsz¹ ustawy COVID-19 poprzez dodanie nowej przesłanki miała realizować deklarowany przez ustawodawcę cel ochrony zdrowia, skoro cel ten realizowała już poprzednio obowiązująca przesłanka⁴⁷. Nowa przesłanka nie była bowiem w ogóle powiązana z przebiegiem pandemii COVID-19, skoro nakazywała przeprowadzanie posiedzeń zdanych niezależnie od występowania zagrożenia epidemicznego⁴⁸. Można to tłumaczyć w ten sposób, że *ratio legis* wprowadzenia art. 15zsz¹ ustawy COVID-19 w brzmieniu obowiązującym po nowelizacji z 2021 r. było przyspieszenie rozpoznawania spraw cywilnych w dobie pandemii, chociażby miało się to odbywać kosztem zasady jawności⁴⁹. W takim ujęciu rozwiązanie przyjęte przez ustawodawcę było nie tylko nieuzasadnione, ale (co najistotniejsze) absolutnie nieuprawnione.

2.2. Brak nadmiernego zagrożenia dla zdrowia osób uczestniczących w rozprawie lub posiedzeniu jawnym

Możliwość przeprowadzenia rozprawy lub posiedzenia jawnego w trybie stacjonarnym (a zatem tradycyjnie w budynku sądu z udziałem wszystkich osób zebranych w jednym pomieszczeniu) pozostawała niezmiennie uzależniona od tego samego warunku – braku nadmiernego zagrożenia dla zdrowia osób w nich uczestniczących⁵⁰.

W dobie pandemii w piśmiennictwie podkreślano, że w analizowanym kontekście mowa nie o jakimkolwiek zagrożeniu, lecz o zagrożeniu nadmiernym, przy czym nadmierność zagrożenia należy badać w dwóch aspektach: (1) obiektywnym (ogólnym, środowiskowym) – biorąc pod uwagę częstotliwość i poziom zachorowań w danym otoczeniu, regionie (główne kryterium), wskazującym na poziom zagrożenia dla każdego, ale także (2) subiektywnym (indywidualnym) – uwzględniając to, czy dana osoba została zaszczepiona (i iloma dawkami), jakiego rodzaju szczepionką, w jakim terminie (jaki dystans dzieli zaszczepienie od terminu posiedzenia), a także co do stanu zdrowia, również ogólnego⁵¹.

⁴⁷ M. Świder, *op. cit.*, s. 999.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ Tak i więcej zob. *ibidem* wraz z powołaną tam literaturą i orzecznictwem. Por. też A. Kościółek, *Konstytucyjność wyłączenia jawności posiedzeń sądowych w postępowaniu cywilnym – przyczynek do dyskusji*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2023, nr 2, s. 214.

⁵⁰ J. Litowski, *Zakres...*, s. 73.

⁵¹ Tak i więcej na temat analizowanej przesłanki zob. *ibidem*, s. 73–74. Por. też S. Staszak, *op. cit.*, s. 346 i K. Markiewicz, [w:] T. Szanciło (red.), *op. cit.*, komentarz do art. 151 k.p.c., nb 5.

Mając na względzie brzmienie omawianej przesłanki, w doktrynie podnoszono równocześnie, iż z jednej strony samo zagrożenie nie musi być realne – wystarczające jest bowiem wysokie prawdopodobieństwo w przedmiotowym zakresie⁵². Z drugiej jednak strony należy mieć pewność co do braku zagrożenia, o czym świadczy sformułowanie analizowanej przesłanki w sposób kategoriyczny („nie wywołała”), a nie w sposób hipotetyczny („może nie wywołać”, „nie musi wywołać” itp.). W konsekwencji jedynie pewność co do braku zagrożenia umożliwia przeprowadzenie rozprawy w tradycyjny sposób, natomiast jakiegokolwiek wątpliwości powinny skutkować przeprowadzeniem rozprawy w sposób zdalny (na odległość)⁵³.

Ostatecznie w literaturze wskazywano, iż dokonując oceny w przedmiotowym zakresie, sędzia powinien uwzględnić co do zasady następujące determinanty: (1) aktualną sytuację epidemiologiczną, (2) liczbę uczestników posiedzenia, (3) to, czy znajdują się oni w grupie ryzyka, (4) przewidywany czas trwania posiedzenia, (5) wielkość sali oraz (6) możliwość zachowania w czasie rozprawy lub posiedzenia wymogów bezpieczeństwa⁵⁴.

Nie ulega wątpliwości, iż przyjęte rozwiązanie podyktowane było bieżącą potrzebą zapewnienia niezbędnych standardów w zakresie ochrony zdrowia z uwagi na wystąpienie stanu zagrożenia epidemicznego (względnie stanu epidemii). Z tej perspektywy należy je oczywiście ocenić pozytywnie. Stosowanie analizowanej regulacji wywierało niewątpliwie korzystny wpływ na sprawność postępowania i ekonomikę procesową⁵⁵. Aprobując wypadła odnieść się również do konstrukcji analizowanej normy, która dawała sędziemu możliwość elastycznego reagowania w zależności od potrzeb – wynikających zarówno z aktualnego stanu pandemii, jak i realiów konkretnej sprawy⁵⁶. Niemniej jednak należy zauważyć, iż determinanty te ulegały ustawicznej zmianie, a rozstrzygnięcie w przedmiocie zaistnienia przesłanek odstąpienia od przeprowadzenia posiedzenia zdalnego było uzależnione wyłącznie od arbitralnej decyzji przewodniczącego⁵⁷. Nie ulega natomiast kwestii, że sędzio-

⁵² Tak J. Litowski, *Ograniczenie...*, s. 72.

⁵³ Tak: *ibidem*. Podobnie: K. Jasińska, *op. cit.*, s. 30.

⁵⁴ Tak A. Michór, *op. cit.*, s. 39. Por. też K. Jasińska, *op. cit.*, s. 30; J. Litowski, *Ograniczenie...*, s. 71. Tak również: M. Krakowiak, *op. cit.*, s. 224–225.

⁵⁵ Podobnie J. Płaziuk, *op. cit.*, s. 253 oraz M. Świder, *op. cit.*, s. 1005.

⁵⁶ Por. też K. Jasińska, *op. cit.*, s. 30; J. Litowski, *Ograniczenie...*, s. 71; A. Michór, *op. cit.*, s. 39; M. Krakowiak, *op. cit.*, s. 224–225.

⁵⁷ W doktrynie podkreślano bowiem wyraźnie, iż podjęcie decyzji w przedmiotowym zakresie pozostaje w gestii przewodniczącego. Por. przykładowo A. Skorupka, *op. cit.*; Ł. Wydra, [w:] R. Szmid (red.), *op. cit.*, komentarz do art. 15 z.zs¹, nb 22; M. Biała, *op. cit.*; K. Jasińska, *op. cit.*, s. 29–30; J. Litowski, *Ograniczenie...*, s. 71; A. Michór, *op. cit.*, s. 39; M. Krakowiak, *op. cit.*, s. 224. Podnoszono przy tym równocześnie, że wola stron co do przeprowadzenia rozprawy w formie tradycyjnej nie ma w tym zakresie

wie nie posiadają niezbędnych kompetencji do dokonywania adekwatnej oceny, czy w konkretnej sytuacji przeprowadzenie rozprawy lub posiedzenia jawnego w trybie stacjonarnym „nie wywoła nadmiernego zagrożenia dla zdrowia osób w nich uczestniczących”. Do dokonania właściwej weryfikacji w tym zakresie konieczne jest bowiem posiadanie wiedzy i doświadczenia z zakresu medycyny⁵⁸.

Ostatecznie wypada zwrócić uwagę na fakt, iż – po zniesieniu stanu zagrożenia epidemicznego – analizowana negatywna przesłanka epidemiologiczna była spełniona permanentnie. Zaistniała sytuacja uwypuklała zatem paradoks związany z temporalnym charakterem regulacji z art. 15 zzs¹ ustawy COVID-19, a zwłaszcza brak faktycznych podstaw do stosowania tego przepisu – pierwotnie zgodnie z założeniami d. art. 15 zzs¹ *in principio* ustawy COVID-19⁵⁹, a następnie na zasadzie art. 15 zzs¹ ust. 1 *in principio* ustawy COVID-19⁶⁰ – przez okres roku po ustaniu pandemii⁶¹, czyli do 30 czerwca 2024 r.⁶², a po zmianie dokonanej ustawą z dnia 7 lipca 2023 r.⁶³ – ostatecznie do 14 marca 2024 r.⁶⁴

żadnego znaczenia. Por. J. Płaziuk, *op. cit.*, s. 251 i powołany przez tego autora T. Zembrzusi, *op. cit.*, s. 10. Odmiennie: A. Skorupka, *op. cit.*; M. Biała, *op. cit.*. Zdaniem pierwszej z wymienionych autorek na etapie zawiadomienia lub wezwania na termin rozprawy powinien być zagwarantowany wybór formy uczestnictwa. Druga natomiast wskazywała, że strona lub pełnomocnik mogą wnioskować o przeprowadzenie rozprawy w trybie zdalnym, a sąd powinien się do takiego wniosku przychylić.

⁵⁸ Niektórzy przedstawiciele doktryny podnosili, że „rozstrzygnięcie to nie musi być jednak poparte szczegółową analizą medyczną, wystarczające powinno być zapewnienie osoby, której to dotyczy, jak również – ustalenie tej okoliczności w świetle towarzyszących jej obiektywnie faktów”. Tak Ł. Wydra, [w:] R. Szmida (red.), *op. cit.*, komentarz do art. 15 zzs¹, nb. 22. Podobnie: K. Klimas, *op. cit.*, s. 118. Zatem celem dokonania przez sędziego oceny, czy w danym przypadku w odniesieniu do konkretnej osoby zachodziło ryzyko nadmiernego zagrożenia dla jej zdrowia, a w konsekwencji – czy można było wobec niej odstąpić od posiedzenia zdalnego, pomocna mogła stać się odpowiednio przygotowana ankieta zawierająca wszelkie niezbędne w tym zakresie dane. Chodziło przykładowo o informacje, czy i kiedy dana osoba wróciła z zagranicy (skąd), czy miała kontakt z osobą zakażoną, czy i jakie zdradza symptomy. Ankieta taka mogła zostać opracowana na wzór ankiet wypełnianych przed szczepieniami ochronnymi czy też w niektórych instytucjach (np. placówkach służby zdrowia). Tak i więcej zob. J. Litowski, *Zakres...*, s. 73–74.

⁵⁹ W brzmieniu nadanym nowelizacją z 2020 r.

⁶⁰ Po nowelizacji z 2021 r.

⁶¹ Chodziło o moment odwołania ostatniego z obowiązujących stanów epidemicznych (a więc stanu zagrożenia epidemicznego bądź stanu epidemii). Szczegółowo zob. A. Fruk, J. May, *Posiedzenie zdalne w postępowaniu cywilnym: geneza, standardy i perspektywy (część I – zagadnienia ogólne)*, „Folia Iuridica Universitatis Wratislaviensis” 2023, vol. 12, nr 2, s. 141.

⁶² Stan zagrożenia epidemicznego został bowiem odwołany z dniem 1 lipca 2023 r. (§ 1 rozporządzenia Ministra Zdrowia z 14.6.2023 r. w sprawie odwołania na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu zagrożenia epidemicznego, Dz. U. z 2023 r. poz. 1118).

⁶³ Ustawa z dnia 7 lipca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. z 2023 r. poz. 1860. Powoływana jako: ustawa z dnia 7 lipca 2023 r. lub nowelizacja z 2024 r.

⁶⁴ Regulację z art. 15 zzs¹ ustawy COVID-19 uchylono (w analizowanym zakresie – dotyczącym rozpraw zdalnych) z dniem 14 marca 2024 r. na podstawie art. 28 pkt 2 ustawy z dnia 7 lipca 2023 r.

3. Wola stron a wyznaczenie bądź odstąpienie od wyznaczenia posiedzenia zdalnego

W nawiązaniu do analizowanych przesłanek z art. 15 zzs¹ ustawy COVID-19 warto rozważyć, czy i w jakim stopniu wola stron miała wpływ na wyznaczenie bądź odstąpienie od wyznaczenia posiedzenia zdalnego.

Po pierwsze, w praktyce decyzje w przedmiocie przeprowadzenia rozprawy odmiejscowionej wydawane były na wniosek osób uczestniczących w postępowaniu (najczęściej strony lub jej pełnomocnika)⁶⁵. Brak uregulowania konkretnego trybu złożenia takiego wniosku stanowił relewantny deficyt analizowanej regulacji z art. 15 zzs¹ ustawy COVID-19⁶⁶. Problematyczne było, czy sąd jest związany wnioskiem o wyznaczenie posiedzenia w formie zdalnej. W czasie pandemii w piśmiennictwie wskazywano, że strona lub pełnomocnik mogą wnioskować o przeprowadzenie rozprawy w takim trybie, a sąd powinien się do takiego wniosku przychylić⁶⁷. „Można sobie bowiem wyobrazić sytuację, że strona nie stawia się na rozprawie w budynku sądu, uznając, że istnieje realne zagrożenie dla jej zdrowia, a nawet życia. Jeśli jej uprzedni, umotywowany wniosek o zmianę formy rozprawy nie został uwzględniony, niewykluczone będzie powołanie się na nieważność postępowania z powodu pozbawienia strony możliwości obrony jej praw”⁶⁸. „Należy także wziąć pod uwagę, że konsekwentne niestosowanie przez sądy trybu *on-line* może w skrajnych przypadkach powodować, że niektóre osoby w ogóle (w obawie o własne zdrowie) nie zdecydują się na dochodzenie swoich praw w sądzie, co będzie oznaczało pozbawienie ich konstytucyjnego prawa do sądu”⁶⁹.

Po drugie, w okresie pandemii wykształciła się praktyka uzależniająca sposób uczestnictwa w konkretnym posiedzeniu (stacjonarnie czy *on-line*) od decyzji samego podmiotu zainteresowanego⁷⁰. Zdarzało się często, że posiedzenie wyznaczane było w budynku sądu, a jednocześnie w treści wezwania (zawiadomienia) adresat

⁶⁵ Por. M. Biała, *op. cit.*

⁶⁶ Analogiczne zastrzeżenia zgłaszano zresztą już wcześniej w odniesieniu do przepisu art. 235 § 2 k.p.c. statuującego możliwość przeprowadzenia dowodu na odległość. Ustawodawca nie przewidział bowiem *expressis verbis* możliwości złożenia wniosku także i w tym zakresie. Por. A. Budniak-Rogała, *Przeprowadzenie dowodu za pomocą środków porozumiewania się na odległość na zasadzie art. 235 § 2 k.p.c. a realizacja zasady bezpośredniości*, cz. 2, „Prawo Mediów Elektronicznych” 2017, nr 3, s. 23.

⁶⁷ Więcej zob. M. Biała, *op. cit.*

⁶⁸ Tak i więcej zob. K. Jasińska, *op. cit.*, s. 30–31 i powołany przez tę autorkę J. Litowski, *Ograniczenie...*, s. 72.

⁶⁹ Tak K. Jasińska, *op. cit.*, s. 31.

⁷⁰ Por. też M. Świder, *op. cit.*, s. 1003.

był wprost informowany o możliwości wzięcia udziału w rozprawie – w zależności od jego wyboru – stacjonarnie w sądzie lub w formie zdalnej⁷¹. Alternatywnie funkcjonowała także praktyka, zgodnie z którą w treści wezwania (zawiadomienia o terminie posiedzenia) zamieszczona była informacja, że rozprawa odbędzie się w trybie stacjonarnym (w konkretnej sali w budynku sądu) z jednoczesnym pouczeniem, że na wniosek strony (świadka, biegłego, pełnomocnika) – zgłoszony w odpowiednim terminie – możliwy jest udział w rozprawie w formie wideokonferencji⁷². Czasami działo się nawet i tak, że do osób, które miały wziąć udział w posiedzeniu (w szczególności do stron, pełnomocników czy świadków), kierowane były dwa różne – odmienne w swej treści – wezwania (zawiadomienia). Z jednego wynikała możliwość wzięcia udziału w rozprawie odmiejscowionej, z drugiego z kolei – opcja stawiennictwa w sądzie. W takich przypadkach osoba wezwana (zawiadomiona) podejmowała samodzielnie decyzję, czy uczestniczyć w rozprawie (posiedzeniu jawnym) w trybie zdalnym czy też stacjonarnie (w budynku sądu). Zdarzały się także sytuacje, w których posiedzenie było pierwotnie wyznaczane jako stacjonarne, ale na wniosek jednej ze stron generowany był dla niej link do połączenia zdalnego. Możliwe było również rozwiązanie odwrotne, a mianowicie posiedzenie zostało wyznaczone w formie zdalnej, a strona bez uprzedzenia zjawiała się na sali rozpraw⁷³.

Z jednej strony stosowane praktyki nie budziły wątpliwości z punktu widzenia realizacji prawa do sądu oraz możliwości obrony swych praw przez stronę, skoro sama strona (uwzględniając swoje indywidualne możliwości i preferencje) decydowała o formie udziału w rozprawie. Przeciwdziało to z pewnością ewentualnej obstrukcji procesowej⁷⁴. Z drugiej zaś strony, w efekcie pozostawienia samej stronie wyboru formy (stacjonarnej lub zdalnej) udziału w rozprawie, to na nią przerzucony był ciężar odpowiedzialności za podjęcie decyzji, zwalniając równocześnie z tej odpowiedzialności przewodniczącego. Ostatecznie rodziło to pytanie, czy zastosowanie analizowanego rozwiązania było kompatybilne z założeniami przyjmowanymi przez ustawodawcę związanymi z realizacją naczelnego celu wprowadzenia tzw. regulacji covidowych (w tym w szczególności analizowanego art. 15z¹ ustawy COVID-19), jakim była ochrona zdrowia. W piśmiennictwie podkreślano bowiem, że „jeżeli, bez względu na sytuację epidemiczną w kraju, to sama strona decyduje, czy pojawi się w sądzie, czy nie, to z pewnością cel ten nie jest spełniony. Dochodzi

⁷¹ K. Jasińska, *op. cit.*, s. 35–36.

⁷² *Ibidem*, s. 38.

⁷³ M. Świder, *op. cit.*, s. 1003.

⁷⁴ K. Jasińska, *op. cit.*, s. 35–36.

także do naruszenia powołanego przepisu, który jako zasadę przewidywał rozprawę *on-line*, tylko w określonym przypadku przewidując możliwość przeprowadzenia rozprawy tradycyjnej”⁷⁵.

Dodatkowo (już jedynie na marginesie) wypada zauważyć, że konsekwencją takiego stanu rzeczy była możliwość przeprowadzenia rozprawy w trybie hybrydowym⁷⁶. Decyzję w tym zakresie pozostawiano indywidualnej ocenie każdego z mających uczestniczyć w rozprawie lub posiedzeniu jawnym podmiotów. Część osób wezwanych (zawiadomionych) mogła zatem zdecydować o wzięciu udziału w rozprawie w trybie zdalnym, a część w trybie stacjonarnym, czego nie sposób było przewidzieć. Ta nieprzewidywalność mogła wpływać negatywnie na realizację postulatu pewności prawa. Zastosowanie omawianej konstrukcji mogło również rzutować na przebieg konkretnych postępowań sądowych. Uwidacznia się to przykładowo w sposobie przeprowadzenia dowodu z zeznań świadka bądź z przesłuchania stron. Przebieg takiego dowodu ma zupełnie odmienny charakter, inaczej wygląda również przygotowanie do jego przeprowadzenia – w zależności od tego, czy przesłuchanie odbywa się w trybie zdalnym czy też w trybie stacjonarnym. W ostatecznym efekcie sposób przeprowadzenia dowodu może zatem rzutować na (pozytywne bądź negatywne z punktu widzenia danej strony) rezultaty konkretnego postępowania dowodowego, implikując relewantne ustalenia faktyczne mogące mieć wpływ na wynik danej sprawy.

4. Wniosek o zapewnienie możliwości udziału w posiedzeniu zdalnym w budynku sądu

Przepis art. 15 zzs¹ ust. 2 ustawy COVID-19 po nowelizacji z 2021 r. (odmienne niż art. 15 zzs¹ ustawy COVID-19 w pierwotnym brzmieniu) statuował podstawę do złożenia przez stronę lub osobę wezwaną wniosku o zapewnienie jej możliwości udziału w posiedzeniu zdalnym w budynku sądu⁷⁷.

W dacie wejścia w życie analizowanej regulacji w piśmiennictwie wskazywano, że omawiana konstrukcja ma na celu udzielenie wsparcia technicznego osobom niedysponującym samodzielnym dostępem do środków komunikacji niezbędnych

⁷⁵ *Ibidem*.

⁷⁶ Por. też *ibidem*, s. 38.

⁷⁷ „Wyda się logiczna możliwość udziału w rozprawie zdalnej w budynku sądu, jednak w takim wypadku organizacja rozprawy zdalnej pozostaje w gestii sądu prowadzącego rozprawę”. Tak M. Biła, *op. cit.*

celem uczestnictwa w posiedzeniu zdalnym⁷⁸. Badania statystyczne przeprowadzone krótko przed rozpoczęciem pandemii wykazały bowiem, że w Polsce odsetek osób wykluczonych cyfrowo jest znaczący⁷⁹. W takim ujęciu potencjalny brak umiejętności czy też możliwości posługiwania się narzędziami informatycznymi, które umożliwiały połączenie wideokonferencyjne z sądem, intensyfikował niewątpliwie ryzyko naruszenia prawa do rzetelnego procesu⁸⁰.

Niezależnie od analizowanej regulacji w czasie pandemii ukształtowała się praktyka, zgodnie z którą przed wyznaczeniem posiedzenia zdalnego sekretarz sądowy telefonował do strony lub innej osoby wezwanej, żeby upewnić się, czy posiada ona adekwatne warunki techniczne i organizacyjne umożliwiające jej udział w e-rozprawie⁸¹. Alternatywnie przewodniczący zwracał się o udzielenie takich informacji w treści zawiadomienia lub wezwania na rozprawę. Przyjęcie takiego rozwiązania sugerowane było zresztą niezmiennie przez przedstawicieli doktryny⁸². W piśmiennictwie podnoszono, że na etapie zawiadomienia lub wezwania na termin rozprawy stronie lub uczestnikowi postępowania powinien być zagwarantowany wybór formy udziału w posiedzeniu⁸³. Podkreślano, że analizowane rozwiązanie zapewnia większą elastyczność, a także zwiększa pewność stawiennictwa na posiedzeniu. Praktyka taka pozwalała bowiem na uniknięcie wyznaczania terminów czynności, które z przyczyn techniczno-organizacyjnych oraz formalnych nie mogły się skutecznie odbyć⁸⁴. W analogiczny sposób sąd mógł zabezpieczyć się przed obstrukcją procesową, do

⁷⁸ Tak A. Machnikowska, *op. cit.*, 2. 114. Por. też J. Gołaczyński, *Ustawa o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych. Komentarz*, Legalis 2023, komentarz do art. 15 zzz¹ ustawy COVID-19, nb 1.

⁷⁹ Z badań tych wynikało, że 15,5% (co daje 4,51 mln Polaków) nigdy nie korzystało z Internetu. Szczegółowo zob. K. Jasińska, *op. cit.*, s. 32 i powołane przez autorkę: raport Federacji Konsumentów z 2021 r. *Wykluczenie cyfrowe podczas pandemii*, s. 5, 15 i 29, <http://www.federacja-konsumentow.org.pl/s,1479,wykluczenie-cyfrowe-podczas-pandemii.html> [dostęp: 01.08.2024] oraz informacja Głównego Urzędu Statystycznego z 2019 r., *Spółeczeństwo Informacyjne w Polsce w 2019 roku*, s. 2, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/nauka-i-technika-spoleczenstwo-informacyjne/spoleczenstwo-informacyjne/spoleczenstwo-informacyjne-w-polsce-w-2019-roku,2,9.html> [dostęp: 01.08.2024]. W tym zakresie por. też K. Gajda-Roszczyńska, *Przebudowa wymiaru sprawiedliwości w czasach pandemii COVID-19 ze szczególnym uwzględnieniem postępowania cywilnego*, „Polski Proces Cywilny” 2022, nr 1, s. 31.

⁸⁰ K. Klimas, *op. cit.*, s. 120.

⁸¹ W takiej sytuacji aspekty techniczno-organizacyjne związane z organizacją e-rozprawy zostały „niejako przerzucone na strony i uczestników postępowania, którzy muszą zapewnić we własnym zakresie sprzęt techniczny umożliwiający rejestrację dźwięku i obrazu oraz dobrej jakości połączenie internetowe z sądem”. Tak A. Skorupka, *op. cit.*

⁸² Por. *ibidem*; J. Litowski, *Ograniczenie...*, s. 73; J. Litowski, *Zakres...*, s. 79.

⁸³ Tak A. Skorupka, *op. cit.* Więcej zob. K. Jasińska, *op. cit.*, s. 33–35.

⁸⁴ Tak A. Skorupka, *op. cit.*

której mogłoby dojść, gdyby strona przebywająca poza budynkiem sądu celowo nie korzystała z odpowiednich urządzeń lub udawała, że nie może się połączyć⁸⁵.

W konsekwencji w sytuacji, gdy strona zgłaszała, iż nie jest w stanie wziąć udziału w rozprawie *on-line*, w praktyce niektóre sądy (jeszcze przed wejściem w życie regulacji z art. 15 zzs¹ ust. 2 ustawy COVID-19, a zatem zanim ustawodawca wprowadził wymóg w tym zakresie) starały się zapewnić możliwość uczestniczenia w takim posiedzeniu w budynku sądu. Zdarzało się jednak, że w takich sytuacjach sprawa była rozpoznawana na posiedzeniu niejawnym⁸⁶. Słusznie podkreślano zatem w ówczesnej literaturze, że „sformalizowanie praktyki niektórych sądów należy uznać za krok w dobrym kierunku ze względu na fakt, że sytuacja prawna poszczególnych obywateli nie będzie zależna od tego, jaka, przez jaki sąd i w jakim składzie zostanie przyjęta metoda działania. Ten krok ustawodawcy koresponduje z wyrażnie złożoną w uzasadnieniu nowelizacji deklaracją, że zdalne rozprawy mają «absolutny priorytet» przed rozpoznawaniem spraw na posiedzeniach niejawnych”⁸⁷. Dodatkowym atutem takiego rozwiązania było uniknięcie przerwania na strony zapewnienia dostępu do wymiaru sprawiedliwości (z czym w istocie wiąże się rozprawa w pełni odmiejscowiona)⁸⁸. Analizowana konstrukcja wykazywała również relewantne znaczenie z punktu widzenia konieczności zapewnienia stronom adekwatnych gwarancji procesowych – w szczególności w kontekście potencjalnego ryzyka realizacji przesłanki nieważności postępowania z uwagi na pozbawienie strony możliwości obrony swych praw (na zasadzie art. 379 pkt 5 k.p.c.)⁸⁹.

Z treści art. 15 zzs¹ ust. 2 ustawy COVID-19 wynikało, że prawo do złożenia wniosku o umożliwienie udziału w posiedzeniu zdalnym w budynku sądu przysługiwało stronie (niezależnie od tego, czy była reprezentowana przez zawodowego pełnomocnika), a także każdej osobie wezwanej (w tym świadkowi lub biegłemu)⁹⁰. Na zasadzie art. 15 zzs¹ ust. 3 ustawy COVID-19 o prawie tym sąd pouczał jednak tylko osobę wezwaną oraz stronę działającą samodzielnie – przy doręczeniu pierwszego wezwania (zawiadomienia) o terminie posiedzenia zdalnego⁹¹. Sąd miał obowiązek zapewnienia dostępu do zdalnego posiedzenia stronie – niezależnie od tego, czy wzywał ją do osobistego stawiennictwa czy też zawiadomił jedynie o terminie po-

⁸⁵ Tak J. Litowski, *Ograniczenie...*, s. 73. Tak również K. Jasińska, *op. cit.*, s. 34.

⁸⁶ W tym zakresie por. też A. Fruk (wcześniej Budniak-Rogała), *op. cit.*, s. 21 i n.

⁸⁷ Tak K. Jasińska, *op. cit.*, s. 37 i powołane przez autorkę uzasadnienie..., s. 8.

⁸⁸ Tak K. Jasińska, *op. cit.*, s. 34 i powołany przez tę autorkę J. Litowski, *Ograniczenie...*, s. 73.

⁸⁹ W tym zakresie por. też J. Litowski, *Ograniczenie...*, s. 72.

⁹⁰ Por. też *ibidem*, s. 71; J. Litowski, *Zakres...*, s. 77.

⁹¹ Por. też K. Klimas, *op. cit.*, s. 121

siedzenia zdalnego, pozostawiając do jej uznania, czy zamierza w nim uczestniczyć. Pozostałe osoby mogły skorzystać z takiej możliwości tylko w sytuacji, gdy zostały wezwane na posiedzenie. „Uznać to jednak trzeba za oczywiste, skoro uczestniczenie w posiedzeniu osób innych niż strony zazwyczaj stanowi ich obowiązek a nie uprawnienie”⁹².

Ustawodawca nie określił żadnych wymagań formalnych dotyczących wniosku, o którym mowa w art. 15zsz¹ ust. 2 ustawy COVID-19. (1) W piśmiennictwie uznawano, że omawiany wniosek może zostać wyrażony w dowolny sposób – zarówno pisemnie, jak i w formie elektronicznej (mail) lub ustnie (osobiście lub przez telefon); nie musi spełniać warunków formalnych pisma procesowego (art. 126 k.p.c.)⁹³. (2) Przyjmowano, że wniosek można skierować do sądu orzekającego lub do sądu, na którego obszarze zamieszkuje wnioskodawca⁹⁴. (3) Analizowany przepis art. 15zsz¹ ust. 2 ustawy COVID-19 wprowadzał wymóg, aby w treści wniosku strona lub osoba wezwana wskazała, że nie posiada urządzeń technicznych umożliwiających jej udział w posiedzeniu zdalnym poza budynkiem sądu. Warunkiem skorzystania z takiej możliwości było samo złożenie oświadczenia w przedmiotowym zakresie⁹⁵. Brzmienie analizowanego przepisu („na wniosek [...] sąd zapewni”) wskazywało bowiem, że w takiej sytuacji sąd miał obowiązek zapewnić wnioskodawcy warunki techniczne do udziału w posiedzeniu w budynku sądu. Ustawodawca nie przewidywał w tym zakresie uznania sędziowskiego; uwzględnienie wniosku miało charakter obligatoryjny. (4) Wniosek należało zgłosić na co najmniej 5 dni przed wyznaczonym terminem posiedzenia zdalnego. Z jednej strony w doktrynie podkreślano, że z uwagi na kwestie organizacyjne tylko uzyskanie z odpowiednim wyprzedzeniem informacji o braku możliwości wzięcia udziału przez stronę w rozprawie z innego miejsca niż budynek sądu pozwala sądowi na wdrożenie działań zapewniających stronie pełną realizację jej praw⁹⁶. Z drugiej jednak strony w literaturze podnoszono, że sąd nie powinien podchodzić do zakreślonego przez ustawodawcę terminu do złożenia analizowanego wniosku w sposób zbyt restrykcyjny. W przypadku uchybienia terminowi należałoby bowiem (każdorazowo *ad casum*) rozważyć, czy – pomimo naruszenia – w konkretnej sytuacji nie zachodzi jednak potrzeba uwzględnienia wniosku. W uzasadnionych sytuacjach (jeśli przyczyniłoby się to do sprawniejszego i szybszego przeprowadzenia postępo-

⁹² J. Litowski, *Zakres...*, s. 77.

⁹³ Por. *ibidem*; K. Klimas, *op. cit.*, s. 121–122.

⁹⁴ Por. też J. Litowski, *Ograniczenie...*, s. 73.

⁹⁵ K. Klimas, *op. cit.*, s. 121.

⁹⁶ Por. K. Jasińska, *op. cit.*, s. 34. Zob. też K. Klimas, *op. cit.*, s. 121.

wania lub zapobiegło ewidentnemu naruszeniu prawa strony do rzetelnego procesu) wypadałoby w konsekwencji postulować uwzględnienie takiego wniosku. Nie można bowiem zapominać, że przy prowadzeniu posiedzenia w formie tradycyjnej obiektywne przeszkody uniemożliwiające stronie udział w postępowaniu niezmiennie stanowiły (i nadal stanowią) podstawę do odroczenia rozprawy (*vide* art. 214 § 1 k.p.c.). W podobny sposób należałoby zatem podchodzić do posiedzenia zdalnego oraz możliwości uczestniczenia w nim stron⁹⁷. (5) Ostatecznie w piśmiennictwie przyjmowano, że z uwagi na odformalizowany charakter wniosku, w razie jego nieuwzględnienia nie ma potrzeby, aby sąd wydawał w tym przedmiocie postanowienie. Argumentowano przy tym jednak równocześnie, iż wskazane jest, aby wnioskodawca został powiadomiony o sposobie rozpoznania wniosku⁹⁸.

Odnosząc się do analizowanej zmiany wprowadzonej na mocy nowelizacji z 2021 r., niektórzy przedstawiciele doktryny podnosili, że w przypadku złożenia wniosku, o którym mowa w art. 15zzs¹ ust. 2 ustawy COVID-19, sąd powinien zapewnić uprawnionemu wnioskodawcy możliwość udziału w posiedzeniu zdalnym w budynku sądu w specjalnym przeznaczonym do tego pomieszczeniu poza salą rozpraw⁹⁹. W związku z tym w piśmiennictwie z czasów pandemii podkreślano, że rozwiązanie to nie przystaje do realiów sądowych – z uwagi na brak odpowiedniego sprzętu, niewystarczające warunki lokalowe i braki kadrowe¹⁰⁰. W konsekwencji konstatowano, że „przeprowadzenie posiedzenia zdalnego zgodnego z opisanym modelem idealnym [...] wydaje się więc nieosiągalne, a przynajmniej rzadko spotykane”¹⁰¹.

Argumentacja taka odwoływała się do założenia, iż zasadniczym celem wprowadzenia analizowanej regulacji było zniwelowanie w jak największym stopniu kontaktów międzyludzkich mogących prowadzić do rozprzestrzeniania wirusa SARS-CoV-2¹⁰². Celem tego przepisu było wykluczenie osobistego kontaktu uczestników i składu orzekającego, a tym samym zminimalizowanie ryzyka wzajemnego zarażania się, na które naraziłby ich bezpośredni kontakt podczas rozprawy¹⁰³. Adekwatnego potwierdzenia aksjologicznego dla wprowadzenia analizowanej regulacji na próżno jednak szukać w uzasadnieniu wspomnianej nowelizacji z 2021 r. Ustawodawca nie odniósł się bowiem w żadnym stopniu do wymogu „zapewnie-

⁹⁷ J. Litowski, *Zakres...*, s. 77–78.

⁹⁸ *Ibidem*, s. 77.

⁹⁹ M. Świder, *op. cit.*, s. 1003–1004; J. Litowski, *Zakres...*, s. 75; J. Litowski, *Ograniczenie...*, s. 73.

¹⁰⁰ M. Świder, *op. cit.*, s. 1003–1004; J. Litowski, *Zakres...*, s. 75.

¹⁰¹ Tak J. Litowski, *Zakres...*, s. 75.

¹⁰² Por. też *ibidem*, s. 76; M. Świder, *op. cit.*, s. 1003.

¹⁰³ J. Litowski, *Ograniczenie...*, s. 73.

nia udziału w posiedzeniu zdalnym w budynku sądu”¹⁰⁴. Regulacja z art. 15z§1 ust. 2 ustawy COVID-19 posługiwała się natomiast *expressis verbis* właśnie takim sformułowaniem. Literalnie przepis ten nie determinował zatem konieczności zapewnienia udziału w takim posiedzeniu w pomieszczeniu innym niż sala rozpraw¹⁰⁵. W konsekwencji w przypadku złożenia omawianego wniosku w praktyce niezmiennie przeważało rozwiązanie, zgodnie z którym wnioskodawca uczestniczył w rozprawie, przebywając na sali rozpraw, co wiązało się z koniecznością prowadzenia tego posiedzenia w trybie hybrydowym¹⁰⁶.

Ostatecznie warto odnotować, że w piśmiennictwie z czasów pandemii słusznie wskazywano, iż analizowany art. 15 z§1 ust. 2 ustawy COVID-19 nie stanowi wyłącznej podstawy dla organizowania posiedzenia z mieszaną formą obecności. Podnoszono bowiem, że „w każdym [...] przypadku z uwzględnieniem szczególnych okoliczności występujących w danej sprawie przewodniczący składu orzekającego może wyrazić zgodę na przebywanie stron i uczestników posiedzenia w budynku sądu, również z przyczyn innych niż wskazane w wyżej przytoczonym przepisie”¹⁰⁷.

Bibliografia

I. Źródła

Spis aktów prawnych

- Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1550 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych, t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 217 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych, t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 2095 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 14 maja 2020 r. o zmianie niektórych ustaw w zakresie działań osłonowych w związku z rozprzestrzenianiem się wirusa SARS-CoV-2, Dz. U. z 2020 r. poz. 875 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 28 maja 2021 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. poz. 1090.
- Ustawa z dnia 9 marca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. z 2023 r. poz. 614.

¹⁰⁴ Por. uzasadnienie..., *passim*.

¹⁰⁵ Odmienne: M. Świder, *op. cit.*, s. 1003–1004.

¹⁰⁶ Por. też K. Klimas, *op. cit.*, s. 121; J. Litowski, *Zakres...*, s. 76.

¹⁰⁷ K. Klimas, *op. cit.*, s. 121.

Ustawa z dnia 7 lipca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. z 2023 r. poz. 1860.

Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 14 czerwca 2023 r. w sprawie odwołania na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu zagrożenia epidemicznego, Dz. U. z 2023 r. poz. 1118.

Źródła internetowe

Spółeczeństwo Informacyjne w Polsce w 2019 roku, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/nauka-i-technika-spoleczenstwo-informacyjne/spoleczenstwo-informacyjne/spoleczenstwo-informacyjne-w-polsce-w-2019-roku,2,9.html> [dostęp: 01.08.2024].

Wykluczenie cyfrowe podczas pandemii, <http://www.federacja-konsumentow.org.pl/s,1479,wykluczenie-cyfrowe-podczas-pandemii.html> oraz informacja Głównego Urzędu Statystycznego z 2019 r. [dostęp: 01.08.2024].

Inne źródła

Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 899.

II. Literatura

Biała M., *Rozprawy zdalne w postępowaniu cywilnym*, LEX 2021.

Budniak-Rogała A., *Przeprowadzenie dowodu za pomocą środków porozumiewania się na odległość na zasadzie art. 235 § 2 k.p.c. a realizacja zasady bezpośredniości*, cz. 2, „Prawo Mediów Elektronicznych” 2017, nr 3.

Fruk A., *Możliwość rozpoznania sprawy na posiedzeniu niejawnym na zasadzie art. 15 zys¹ KoronawirusU*, [w:] M. Tenenbaum-Kulig (red.), *Prace z prawa cywilnego dedykowane Profesorowi Krzysztofowi Zagrobelnemu*, Warszawa 2023.

Fruk A., May J., *Posiedzenie zdalne w postępowaniu cywilnym: geneza, standardy i perspektywy (część I – zagadnienia ogólne)*, „Folia Iuridica Universitatis Wratislaviensis” 2023, nr 2.

Gajda-Roszczyńska K., *Przebudowa wymiaru sprawiedliwości w czasach pandemii COVID-19 ze szczególnym uwzględnieniem postępowania cywilnego*, „Polski Proces Cywilny” 2022, nr 1.

Gołaczyński J., Dymitruk M., *Rozprawa zdalna i doręczenia elektroniczne w dobie pandemii COVID-19 po wejściu w życie nowelizacji z 28.05.2021 r.*, „Monitor Prawniczy” 2021, nr 13.

Gołaczyński J., Kotecka-Kral S., *Elektronizacja pism procesowych, doręczeń i posiedzeń jawnych w postępowaniu cywilnym w okresie pandemii COVID-19*, „Polski Proces Cywilny” 2020, nr 4.

Gołaczyński J., *Ustawa o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych. Komentarz*, Legalis 2023.

Gołaczyński J., Zalesińska A., *Nowe technologie w sądach na przykładzie wideokonferencji i składania pism procesowych i doręczeń elektronicznych w dobie pandemii COVID-19*, „Monitor Prawniczy” 2020, nr 12.

Jasińska K., *E-rozprawa w postępowaniu cywilnym a prawo do sądu i możliwość obrony swych praw*, „Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały” 2021, nr 2.

- Klimas K., *Posiedzenie zdalne według art. 15zsz¹ COVID-19U*, [w:] J. Gołaczyński (red.), *Postępowanie cywilne w czasie pandemii*, Warszawa 2022.
- Koralewski M., *Zmiany w postępowaniach sądowych w związku z epidemią COVID-19*, LEX 2021.
- Kościółek A., *Jawność posiedzeń sądowych w postępowaniu cywilnym w dobie pandemii COVID-19*, „Przegląd Sądowy” 2021, nr 5.
- Kościółek A., *Konstytucyjność wyłączenia jawności posiedzeń sądowych w postępowaniu cywilnym – przyczynek do dyskusji*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2023, nr 2.
- Krakowiak M., *Rozprawa elektroniczna w polskim postępowaniu cywilnym*, [w:] M. Białecki, S. Kotas-Turoboyska, F. Manikowski, J. Słyk, E. Szczepanowska (red.), *Rozstrzyganie spraw cywilnych – aktualne wyzwania i perspektywy*, Warszawa 2022.
- Litowski J., *Ograniczenie jawności postępowania cywilnego z uwagi na stan epidemii wywołany wirusem COVID-19*, „Monitor Prawniczy” 2021, nr 2.
- Litowski J., *Zakres zmian art. 15 zsz¹ ustawy z 2.03.2020 r. – uwagi na tle stanu prawnego obowiązującego od 3.07.2021 r.*, „Monitor Prawniczy” 2022, nr 2.
- Machnikowska A., *Zasada jawności w postępowaniu procesowym – modernizacja czy marginalizacja? Wybrane zagadnienia*, „Polski Proces Cywilny” 2022, nr 1.
- Markiewicz K., [w:] T. Szaniło (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1–458¹⁶. Tom I*, Legalis 2023.
- Michór A., *Postępowanie cywilne w okresie pandemii COVID-19*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 2021, nr 9.
- Plaźniuk J., *Konieczność odstąpienia od przeprowadzenia posiedzenia zdalnego w przypadku wyznaczenia rozprawy lub posiedzenia jawnego w czasach COVID-19*, „Polski Proces Cywilny” 2022, nr 1.
- Skorupka A., *E-rozprawa i zmiany w sposobie procedowania tarczy 3.0*, LEX 2020.
- Staszak S., *Zmiany w postępowaniu cywilnym wprowadzone w związku ze stanem epidemii a zasada jawności postępowania*, [w:] A. Orzeł-Jakubowska, T. Zembrzusi (red.), *Konstytucyjne aspekty procesu cywilnego*, Warszawa 2023.
- Stefańska E., [w:] M. Manowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1-477¹⁶*, LEX 2022.
- Szkarłat A., *E-rozprawa i posiedzenia niejawne w postępowaniu cywilnym w świetle przepisów Tarczy 3.0 – odpowiedzi na pytania*, LEX 2020.
- Świder M., *Posiedzenie zdalne w trybie art. 15 zsz¹ COVID-19U w kontekście prawa do rzetelnego procesu*, „Monitor Prawniczy” 2022, nr 19.
- Wydra Ł., [w:] R. Szmid (red.), *Ustawa o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych. Komentarz*, Legalis 2020.
- Zembrzusi T., *Ograniczenia jawności postępowania w sprawach cywilnych w dobie pandemii – potrzeba chwili czy trwałe rozwiązania*, „Forum Prawnicze” 2021, nr 3.